

BE-A0514_109172_107984_DUT

Plaatsingslijst Raad van Vlaanderen.
Rebuut, 15de eeuw-1795

Het Rijksarchief in België
Archives de l'État en Belgique
Das Staatsarchiv in Belgien
State Archives in Belgium

This finding aid is written in Dutch.

BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEF:	3
Raadpleging en gebruik:	4
Voorwaarden voor de raadpleging:	4
Voorwaarden voor de reproductie:	4
Fysieke kenmerken en technische vereisten:	4
Toegangen:	4
Aanwijzingen voor het gebruik:	4
Geschiedenis van archiefvormer en archief:	5
Archiefvormer:	5
Naam:	5
Geschiedenis:	5
Bevoegdheden en activiteiten:	12
Organisatie:	18
Archief:	24
Geschiedenis:	24
Verwerving:	26
Inhoud en structuur:	27
Inhoud:	27
Selecties en vernietigingen:	27
Ordening:	27
BESCHRIJVING VAN DE SERIES EN ARCHIEFBESTANDDELEN:	29
Archief van de Raad van Vlaanderen (rebuut):	29
1 - 159 Verhuisdozen. 15de eeuw - 1795:	29
160 - 237 Archiefdozen. 15de eeuw - 1795:	38
238 - 261 Archiefdozen restant na archiefbewerking 'Indaginge'. 15de eeuw - 1795:	43

Beschrijving van het archief:

Naam archiefblok:

Raad van Vlaanderen. Rebuut

Periode:

15de eeuw-1795

Archiefbloknummer:

BE-A0514.593G

Omvang:

- Nummers: 259.00
- Omvang niet geïnventariseerd: 98.62 m

Archiefbewaarplaats:

Rijksarchief te Gent

Archiefvormers:

Raad van Vlaanderen, 1386-1795

Raadpleging en gebruik

VOORWAARDEN VOOR DE RAADPLEGING

Het archief is ouder dan 100 jaar en bijgevolg openbaar. Wegens het ontbreken van een toegang op de stukken is de raadpleging echter beperkt: dit kan enkel mits toestemming van het diensthoofd van het Rijksarchief te Gent. Specifieke modaliteiten worden per casus bepaald.

VOORWAARDEN VOOR DE REPRODUCTIE

Voor de reproductie van archiefstukken gelden de voorwaarden en tarieven van toepassing in het Rijksarchief zoals verschenen in het Belgisch Staatsblad op 23 september 2011, onder voorbehoud van herziening.

FYSIEKE KENMERKEN EN TECHNISCHE VEREISTEN

Een aantal stukken in deze inventaris kennen een perkamenten drager.

TOEGANGEN

Op het archiefblok Raad van Vlaanderen (rebuut) werd tot op heden geen toegang gemaakt.

AANWIJZINGEN VOOR HET GEBRUIK

De documenten kunnen, mits voorafgaande toestemming, worden aangevraagd door het opgeven van het nummer van de toegang, namelijk 999/RV. Het verdient daarenboven aanbeveling om, bij het verwijzen naar documenten in een wetenschappelijke tekst, het archief de eerste maal te citeren met zijn volledige naam. Nadien kan worden volstaan met een verkorte referentie ¹.

Er wordt gewezen op het bestaan van een uitgebreide archiefgids, terug te vinden in de bibliografie van deze algemene bestandsbeschrijving.

1 Respectievelijk
- volledig: RIJKSARCHIEF TE GENT, Raad van Vlaanderen (rebuut)
- verkort: RAG, RVV (rebuut)

Geschiedenis van archiefvormer en archief

ARCHIEFVORMER

NAAM

Raad van Vlaanderen

Vroegere namen: Camere van den Rade (van Vlaanderen); Raadkamer (van Vlaanderen)

Parallelle namen: Conseil de Flandre; Chambre du Conseil (ordonnée en Flandre)

Rechtsvoorganger: Audiëntie van de graven van Vlaanderen

Rechtsopvolger: Rechtbank van Eerste Aanleg te Gent

GESCHIEDENIS

Als een van oorsprong middeleeuwse instelling is de Raad van Vlaanderen op 15 februari 1386 niet uit het niets ontstaan. De vorst liet zich immers al heel vlug omringen door een schare raadgevers². De feodale *consilium et auxilium*-gedachte, waarbij elke vazal de plicht had om zijn heer met raad en daad bij te staan, kreeg op die manier een praktische invulling: zo was er in Vlaanderen al tijdens de 11de eeuw een *curia comitisaanwezig*. Vanaf de 13de eeuw spraken men veeleer van een *consilium*, en in de 14de eeuw evolueerde dit naar de term *raedof conseil*. Deze 'instellingen' - voor zover er een term voor kan gebruikt worden die een bepaalde graad van organisatie en regelmaat inhoudt - hadden alle een ambulant karakter.

Zowel in Vlaanderen als daarbuiten vond vanaf de 13de eeuw een verschuiving in de bezetting van dergelijke raden plaats. Wegens de toenemende complexiteit van bestuursactiviteiten ruimen de traditionele adellijke raadsheren gedeeltelijk plaats voor personen met een grondige opleiding, veelal van gegoede afkomst. Van binnenuit ontstonden daarenboven informele kernen van raadsheren die zich over één of enkele bevoegdheidsaspecten bogen. Dergelijke organisch gegroeide situaties legden de kiem voor latere gespecialiseerde instellingen.

De grafelijke raad velde vanaf de 13de eeuw vonnissen, maar kon niet als een exclusief rechtsprekend orgaan worden aanzien: de machtige, geprivilegieerde Vlaamse steden zouden zo'n justitieraad immers nooit aanvaarden en de raad had nog talloze andere taken³. In 1328 zorgde graaf Lodewijk van Nevers echter voor een doorbraak: tijdens de jaren die volgden op zijn overwinning te Cassel versterkte hij de bevoegdheden van de grafelijke raad door deze toe te staan zittingen te houden die uitsluitend gerechtelijke zaken behandelden. De

2 VANDERMAESEN M., Curia comitis en grafelijke hertogelijke Raad, in PREVENIER W. en AUGUSTYN B. (red.), De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795 (Studia 72), Brussel, 1997, p. 44-46.

3 BUNTINX W., Audiëntie van de graven van Vlaanderen, in PREVENIER W. en AUGUSTYN B. (red.), De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795 (Studia 72), Brussel, 1997, p. 123-125.

specifieke benaming van die zittingen bezorgde de raad als gerechtshof tevens zijn naam: de Audiëntie van de graven van Vlaanderen.

Vanaf het midden van de 14de eeuw nam het aantal zittingen van de Audiëntie gestaag toe. Processen-verbaal ervan werden opgetekend in een apart register, het zogenoemde *Bouc van de Audiencie*. Daaruit blijkt dat deze gerechtelijke sectie zelfs tijdens de Gentse opstand van 1379-1385 werkzaam bleef ⁴. Met de komst van Filips de Stoute, de Bourgondische hertog die in 1384 het graafschap Vlaanderen van zijn schoonvader Lodewijk van Male erfde, zou de situatie echter grondig veranderen ⁵. Na de ondertekening van de vrede van Doornik op 18 december 1385, richtte hij te Rijsel de vroegste versie van de eigenlijke Raad van Vlaanderen op. De instelling die hij met zijn uiterst beknopte ordonnantie van 15 februari 1386 creëerde ⁶, heette toen nog de *Camere van den Radeen* bestond uit een gerechtelijke en een financiële sectie ⁷.

Beide afdelingen, waarvan de gerechtelijke zou uitgroeien tot de Raad van Vlaanderen en de financiële de latere Rekenkamer zou worden, kunnen worden gezien als een voortzetting van de informele kernen die reeds in de grafelijke raad ontstonden. De organisatiestructuur ervan was nog uitermate beperkt. De oprichtingsordonnantie telde slechts 21 artikelen: twee raadsheren kregen het hoofdzakelijk gerechtelijke takenpakket naar zich toe geschoven, terwijl de overigen het financiële luik voor hun rekening namen. Op het vlak van adviesgeving aan de vorst, een restant van de oorspronkelijke activiteiten van de grafelijke raad, vormden beide afdelingen een geheel. Vaak kregen zij daarvoor bovendien bijstand van andere leden uit de entourage van de graaf ⁸. Tijdens de laatste jaren van de 14de eeuw ontwikkelde de gerechtelijke afdeling zich langzamerhand tot een zelfstandige justitieraad die steeds meer medewerkers telde. Algauw was er ook een vroege vorm van openbaar ministerie aanwezig om de belangen van de vorst en het graafschap te behartigen, wat anno 1386 nog niet expliciet werd vermeld ⁹. De financiële en gerechtelijke secties groeiden in de praktijk langzaam uiteen, tot ze tijdens de eerste jaren van de 15de eeuw ook geografisch van elkaar werden verwijderd:

-
- 4 Slechts twee boucken zijn integraal bewaard gebleven: RIJKSARCHIEF TE GENT, Raad van Vlaanderen, 2327: Register van acten en sententiën, maart 1370 - 3 juli 1374 en 2328: Register van acten en sententiën, 1374 - 5 september 1378. Beide werden uitgegeven: DE PAUW N. (red.), *Bouc van de Audiencie. Acten en sentenciën van den Raad van Vlaanderen in de XIVe eeuw* (Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde. 3e reeks, 17), 2 dln., Gent, 1901-1903.
- 5 BUNTINX J., *De audiëntie van de graven van Vlaanderen* (ca. 1330 - ca. 1409). Studie over het centraal grafelijk gerecht (Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren, XI), Brussel, 1949, p. 44-53. Zie ook BUNTINX J., *De l'origine de l'audience du comte de Flandre*, in *Revue du Nord*, 1948, XXX, 120, p. 210-222.
- 6 Voor een overzicht, inclusief bronverwijzingen, van alle besproken instructies, zie Bijlage B - Instructies.
- 7 Tegenwoordig wordt deze ordonnantie eerder als een vorm van bestendiging van een bestaande situatie beschouwd. Lodewijk van Male had immers reeds een vrijwel sedentaire raad te Gent die deze benaming droeg, als deel van zijn grafelijke raad.
- 8 BUNTINX J., *Inventaris van het archief van de Raad van Vlaanderen* (Rijksarchief te Gent, toegang 008), Brussel, 1964, deel 1, p. 7-8.
- 9 Voor het officie-fiscaal, zie II.A.4 ('Geschiedenis van archiefvormer en archief' - 'Archiefvormer' - 'Organisatie').

de Rekenkamer bleef te Rijsel, terwijl de justitieraad zich te Oudenaarde vestigde.

Er restte echter nog één moeilijkheid: door de oprichtingsordonnantie van 1386 hield die andere gerechtelijke instelling, de Audiëntie, nog niet op te bestaan ¹⁰. Wat bevoegdheden betreft, verschilden beide instellingen slechts weinig. Beide hadden een gerechtelijke taak. Voor de Raad van Vlaanderen was dit echter *core business*, terwijl de Audiëntie eerst en vooral een grafelijke adviesraad bleef die een bijkomende gerechtelijke opdracht had gekregen. Deze nuance was van wezenlijk belang voor de houding van de Vlaamse steden, die in de pas opgerichte Raad gedurende de volgende eeuwen een sterke bedreiging voor hun privileges zouden zien. De Leden van Vlaanderen waren begin 15de eeuw dan ook fervent voorstander van de Audiëntie. Toen het aantal zittingen afnam ten voordele van de Raad van Vlaanderen, volgde er al gauw protest - in die mate zelfs, dat Filips de Stoute en Jan zonder Vrees de Audiëntie nooit officieel durfden afschaffen. Laatstgenoemde liet de instelling een stille dood sterven via zijn instructie van 17 augustus 1409: enkel een aantal raadsheren van de Raad van Vlaanderen konden, één of enkele keren per jaar en naar eigen inzicht wat de noodzaak ervan betrof, samen als Audiëntie zetelen. Het spreekt vanzelf dat dit het informele einde van de instelling betekende - een ingreep die duidelijk als een tactische zet van de Bourgondische hertogen kan worden beschouwd.

De Raad van Vlaanderen heeft in zijn bestaan heel wat verschillende residenties gekend, hoofdzakelijk tijdens de 15de eeuw. Telkens een conflict de werking van de instelling bedreigde, werd hij door de vorst van standplaats veranderd, evenwel meestal voor relatief korte duur ¹¹. Bij de effectieve splitsing van de *Camere van den Radewerd* de gerechtelijke sectie op 1 augustus 1405 officieel naar Oudenaarde overgebracht. Nog geen twee jaar later, op 30 april 1407, verliet men deze stad ten voordele van Gent, nadat de Gentse stadsmagistraat hiervoor behoorlijk wat druk had uitgeoefend. Voor de allereerste keer hielden de raadsheren er zitting in het Gravensteen, een locatie die de voornaamste residentieplaats van de instelling gedurende het ancien régime zou worden.

Tijdens die eerste Gentse periode kreeg de oprichtingsordonnantie van 1386 een belangrijke opvolger met de al eerder genoemde ordonnantie van Jan zonder Vrees *touchant certaine & nouvelle instruction pour les gens du conseil de mondict Seigneur, par luy ordonné faire residence continuele dans la ville de Gand*- tevens het eerste echte gebruik van de benaming *Conseil* of Raad [van Vlaanderen]. Deze tekst, van 17 augustus 1409, behandelde niet alleen personeel en werking van de Raad: voor het eerst kwamen ook de

10 BUNTINX J., *De audiëntie...*, p. 46-53. Even werden de acties van beide instellingen zelfs samen in één register genoteerd. Zie RAG, RVV, 2329: Register van acten en sententiën, 12 maart 1386 - 15 april 1389.

11 Voor een overzicht, zie Bijlage A - Residentieplaatsen. Tenzij anders vermeld, gebaseerd op BUNTINX J., *Inventaris...*, deel 1, p. 7-11, aangevuld met DUMOLYN J., *Het hogere personeel van de hertogen van Bourgondië in het graafschap Vlaanderen* (doctoraatsverhandeling), Gent, 2001, deel 1, p. 113-118 en VAN PETEGHEM P., *Raad van Vlaanderen*, in PREVENIER W. en AUGUSTYN B. (red.), *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795* (Studia 72), Brussel, 1997, p. 137. Afwijkende of aanvullende gegevens worden in voetnoten verduidelijkt.

bevoegdheden ervan uitvoeriger aan bod ¹². Gevolg was dan ook een conflictsituatie met diverse Vlaamse steden, die hun voorrechten aanzienlijk beknot zagen. Ook te Gent rees heel wat tegenkanting, zodat Filips de Goede zich uiteindelijk genoodzaakt zag op 2 oktober 1439 de Raad te Gent te ontbinden en hem op 8 oktober te Kortrijk terug in te stellen. Deze twee acties werden op 13 oktober van datzelfde jaar gevolgd door een nieuwe grafelijke instructietekst.

Opnieuw op expliciete vraag van de stad Gent keerde de Raad van Vlaanderen terug naar het Gravensteen, ditmaal op 10 juli 1440. De situatie bleef echter gespannen en leidde onder meer tot verbanning van diverse raadsheren. De moeilijke positie waarin deze justitieraad zich bevond, valt niet alleen te verklaren via dergelijke geïsoleerde incidenten: in de herhaalde 15de-eeuwse krachtmetingen tussen vorst en steden werd de instelling heen en weer geslingerd tussen vorstelijk gezag en gewestelijke belangen. Deze tiende juli 1440 was dan ook de begindatum van een tweede Gentse periode, die slechts een kleine zeven jaar duurde. Eind 1447 volgde een overplaatsing naar Dendermonde, hoewel er behoorlijk wat onduidelijkheden bestaan rond deze verhuisactie ¹³. Op 24 november vertrok een eerste bode in naam van de Raad vanuit Dendermonde, maar in december 1447 en zelfs tijdens de zomer van 1448 bevonden de meeste raadsheren zich nog te Gent. De toestand regulariseerde zich pas bij de afschaffing van de Dendermondse Raad op 16 november en de eedaflegging in het Zaalhof te Ieper op 18 november 1451, reeds gepland in het voorjaar van datzelfde jaar. Rond de periode van de verhuizing werd voor de Raad te Ieper een nieuwe instructie opgesteld, die verscheen op 13 november.

Het verblijf te Ieper verliep relatief rustig en de raadsheren konden de vooraf bepaalde termijn van twaalf jaar volledig uitzitten. De laatste zitting in het Zaalhof vond plaats op 20 december 1463, waarna een derde verblijf in het Gentse Gravensteen aanving op 10 januari, de eerste zittingsdag van het nieuwe jaar. Luttele maanden voor de verhuizing, op 13 juli 1463, maakte Filips de Goede van de gelegenheid gebruik om nog vlug een nieuwe, uitgebreide instructie uit te vaardigen voor de instelling. Deze vijfde zogenoemde kerninstructie was aanzienlijk uitvoeriger dan de vorige teksten en stelde orde op zaken na de woelige eerste eeuwhelft.

Twintig jaar later, ten tijde van het eerste regentschap van aartshertog Maximiliaan van Oostenrijk over de minderjarige Filips de Schone, volgde een nieuwe ordonnantie. In deze uitgebreide instructie werd onder meer aan de samenstelling van de Raad getornd ¹⁴. De Nederlandstalige tekst, daterend van 6 september 1483, erkende het regentschap van Maximiliaan echter niet ten voordele van de regentschapsraad die door de Drie Leden van Vlaanderen in

12 Of deze ordonnantie de echte 'geboorte' van de Raad inhield, of veeleer een nieuwe bestendiging van een reeds verworven organisatiestructuur en competenties was, is momenteel nog voorwerp van discussie. Zie DUMOLYN J., *Het hogere...*, p. 107-108.

13 Zie DUMOLYN J., *Het hogere...*, p. 115-116.

14 Voor een kritische bespreking van zowel de tekst als de inleiding van de uitgave van E. Strubbe, zie VAN PETEGHEM P., *De verordening van 1483 voor de Raad van Vlaanderen herzien*, in *Recht en instellingen in de oude Nederlanden tijdens de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Liber Amicorum Jan Buntinx (Symbolae. Facultatis Litterarum et Philosophiae Lovaniensis. Series A, X)*, Leuven, 1981, p. 341-350. Zie ook RAG, RVV, 2415: Register van acten en sententiën, 3 oktober 1483 - 13 april 1484, fol. 224 e.v.

juni 1483 was opgericht. Nadat de eerste fase van deze 'Vlaamse Opstand' ten voordele van de aartshertog was beslecht, verloor de instructie van 1483 voor de Raad impliciet zijn bestaansrecht; president en raadsheren grepen in de praktijk vermoedelijk al heel snel terug naar de kerninstructie uit 1463. Ondanks verdere strubbelingen bleef de Raad nog enkele jaren in Gent resideren, tot Maximiliaan in 1487 het bevel gaf de instelling over te hevelen naar het iets minder woelige Brugge. Hiervoor werd het jaareinde gebruikt: op 18 en 22 december vonden de laatste zittingen te Gent plaats, terwijl de eerste acties van de Brugse Raad geregistreerd werden op 8 januari 1488¹⁵. De doortocht te Brugge zou echter van korte duur zijn: reeds op 24 mei 1488 werd de instelling terug naar Gent gebracht. Dit was het gevolg van de vrede van Brugge en de oprichting van een tweede regentschapsraad.

Die vierde Gentse periode blijkt achteraf de kortste uit de geschiedenis van de Raad. Tijdens deze eerste vijf maanden van 1488 werd even teruggegrepen naar de ordonnantie van 1483. In het najaar van 1489 sloeg de balans door in het voordeel van de vorstgezinden, wat een nieuwe verhuisactie met zich meebracht. De raadsheren vestigden zich in opdracht van Maximiliaan voor de tweede keer te Dendermonde, dicht bij het gezagsgetrouwere hertogdom Brabant. Volgens eigen registratie zetelde men er effectief vanaf 17 januari 1490¹⁶. Via leper, dat als residentiestad diende tussen 5 oktober 1492 en 5 maart 1498¹⁷, keerde de Raad als instelling nog op het einde van de 15de eeuw terug naar het centraal gelegen Gent. Hier zou hij ook blijven tot het einde van het ancien régime, met uitzondering van twee tumultueuze fases uit de verdere vroegmoderne geschiedenis¹⁸.

Gedurende meer dan tachtig jaar was het Gravenkasteel de locatie waar de justitieraad zijn activiteiten in relatieve rust kon ontplooien. Tijdens diezelfde periode verscheen ook één der belangrijkste, zo niet de belangrijkste instructie voor de Raad van Vlaanderen: die van 9 mei 1522, later in de plakkaatboeken van Vlaanderen gepubliceerd als *Ordonnance et instruction faicte et renouvellee par l'Empereur Charles cinquième, touchant la reigle, ordre & pollice sur le fait & administration de la lustice provinciale du Pays de Flandres*. Deze kerninstructie, al ten dele voorbereid door de 'ampliatie' of aanvulling op voorgaande instructies die door Margaretha van Oostenrijk op 18 juni 1510 was uitgevaardigd, bevat 145 artikelen en legt sterk de nadruk op interne organisatie¹⁹.

Kort daarop volgde een nieuwe ampliatie. De tekst daarvan werd door keizer

15 RAG, RVV, 2419: Register van acten en sententiën, 2 oktober 1487 - 15 februari 1488, resp. fol. 121 (18 december), 130 (22 december) en 137 (8 januari).

16 RAG, RVV, 7513: Register van sententies en appointementen interlocutoire, 17 januari 1490 - 23 mei 1493, fol. 8: ...residerende te Dendermonde sindert den XXVIIen dach van Lauwe.

17 VANDENPEEREBOOM A., Des cours de justice qui ont exercé jurisdiction souveraine sur la ville d'Ypres et la West-Flandre : le conseil de Flandre à Ypres (1451-1464), et deuxième séjour du conseil de Flandre à Ypres (1492-1498), leper, 1874, p. 283.

18 Ut infra.

19 De tekst, met zijn historische context, wordt uitvoerig besproken in het standaardwerk van P. Van Peteghem over de Raad van Vlaanderen onder Karel V: VAN PETEGHEM P., De Raad van Vlaanderen en staatsvorming onder Karel V (1515-1555): een publiekrechtelijk onderzoek naar centralisatiestreven in de XVII Provinciën (Rechtshistorische reeks van het Gerard Noodt Instituut, 15), Nijmegen, p. 39 e.v.

Karel officieel uitgevaardigd op 22 augustus 1531 en wakkerde het oude conflict tussen vorst en steden opnieuw aan. Ook deze keer bood Gent de sterkste weerstand en volgden er onderhandelingen met de Vier Leden, maar tot een verhuizing van de instelling kwam het niet: anno 1540 verstomde met de *Concessio Carolina* ook alle openlijk verzet tegen deze ampliatio²⁰. Een crisisperiode van heel andere aard brak aan toen Gent een calvinistische Republiek werd. Sinds de aanvang in 1577 werden de zittingen van de justitieraad voortdurend gestoord, raadsheren werden fysiek aangevallen en sommigen bekochten hun positie zelfs met de dood. Op 16 december 1579 verlieten de meesten de stad en zochten veiliger oorden op²¹. De eerste sporen van hun officiële zittingen te Douai zijn gedateerd op 2 januari 1580²². Anders dan de voorgaande verhuisoperaties betekende dit een echte scheuring binnen de instelling. Ondertussen bleef in het Gravensteen immers een tweede Raad werkzaam, die vanaf 18 december 1579 de activiteiten gewoon voortzette²³. Pas een tijd na de inname van de stad door Farnese keerde de raadshelft uit Douai naar de zetel terug, ten nadele van de Gentse raadshelft. De eerste aantekening in het nieuwe resolutieregister stipte op 18 maart 1585 de *Wedercompste vanden raedt van Douaijeaan*²⁴. Een kleine honderd jaar daarna zou de geschiedenis zich herhalen, deze keer naar aanleiding van de verovering van Gent door de troepen van Lodewijk XIV²⁵. Na onderhandelingen met de Franse koning en bijhorende beloftes bleven toenmalig president Errebault en tien raadsheren in de stad. Op 23 maart 1678 legden zij de eed af. Elf anderen konden niet akkoord gaan met de voorstellen die op tafel lagen en vertrokken naar Brugge, waar ze op 19 april 1678 de activiteiten van de Raad onder Spaans bewind voortzetten. Beide instellingen bleven maandenlang naast elkaar bestaan. Pas na het definitieve vertrek van de Franse troepen, op 28 februari 1679, keerden de Brugse raadsheren op 3 maart terug naar Gent. Tussen de vrede van Nijmegen en deze gebeurtenis in hadden de Fransgezinde raadsheren al uitvoerig gelobbyd bij de Spaanse koning om hun daden te verdedigen. Beide groepen positioneerden zich een tweetal maanden pal tegenover elkaar, tot op 14 mei het statuut van de 'Gentse' fractie definitief werd geregeld: oud-president Errebault vertrok naar Frankrijk, terwijl de overigen op post konden blijven. Vanaf de 16de-eeuwse kerninstructie met latere aanvullingen werd geen ordonnantie meer uitgevaardigd die fundamentele wijzigingen inhield of een breed gamma aan onderwerpen behandelde. Voor zowat alle aspecten van de werking van de Raad bleef men teruggrijpen naar de tekst van 1522. Bij eventuele onduidelijkheden of wanpraktijken verschenen wel toelichtingen of

20 VAN PETEGHEM P., De Raad van Vlaanderen en staatsvorming..., p. 50-52.

21 COUCKE M., Een prosopografische studie over de hogere functionarissen van de Raad van Vlaanderen (1633-1675) (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Gent, 2007, p. 27.

22 Het eerste register van de Raad in Douai begint immers op 2 januari. Zie RAG, RVV, 164: Resolutieboek, 2 januari 1580 - 10 april 1581.

23 RAG, RVV, 2572: Register van acten en sententiën, 18 december 1579 - 26 mei 1581.

24 RAG, RVV, 165: Resolutieboek, 18 maart 1585 - 10 januari 1625, fol. 1. Zie ook RAG, RVV, 7621: Register van de Secrete Camere, 18 maart 1585 - 31 december 1586.

25 COUCKE M., Een prosopografische studie..., p. 27 en VAN PETEGHEM P., De Vrede van Nijmegen (1678) en de raadsheren van de Raad van Vlaanderen, de politiek-ideologische gevolgen van een internationale overeenkomst, in Liber Amicorum Achiel De Vos, Evergem, 1989, p. 250-251.

herhalende ordonnanties. Veruit de belangrijkste was die van 20 april 1624, met aangepaste versie van 23 september 1667. Nadien volgden nog enkele noemenswaardige regulerende teksten aangaande de procedure, meestal ter beteugeling van specifieke wanpraktijken. De voornaamste van deze uiterst beknopte ordonnanties werden als laatste opgenomen de lijst van instructies, zoals weergegeven in Bijlage B: het betreft de ordonnanties van 24 januari 1682, 1 april 1702 en 20 september 1720. Uiteraard is dit overzicht allesbehalve exhaustief: voor de volledige bestaansperiode van de Raad van Vlaanderen zijn tal van bijkomstige regelgevende teksten over organisatorische of bevoegdheidsaspecten te vinden, zeker vanaf het einde van de 16de eeuw. Na de tweede cesuur in deze instellingsgeschiedenis volgt een lange eeuw van relatieve rust, enkel onderbroken door een ingrijpende verhuisoperatie: wegens plaatsgebrek en onaangepaste werkruimtes verliet de - ondertussen sterk uitgebouwde - Raad met al zijn medewerkers en het omvangrijke archief op 27 november 1778 voorgoed het Gentse Gravensteen, om zijn intrek te nemen in het voormalige Jezuïetenklooster in de Voldersstraat te Gent. Een verhuizing van dergelijke omvang was tot dan toe ongezien en werd dan ook uitvoerig voorbereid.

Alle moeite voor de herlokalisering ten spijt, volgde het definitieve einde van de instelling nauwelijks twee decennia later. Een eerste poging werd ondernomen door Jozef II, die de justitieraad op 1 januari 1787 afschafte binnen het kader van zijn grootschalige gerechtelijke hervormingen. Op exact dezelfde locatie werd een nieuw Koninklijk Tribunaal van Eerste Instantie opgericht, dat uiteraard bemand werd door heel wat medewerkers van de voormalige Raad. Luttele maanden later diende Jozef II zijn verregaande maatregelen op te schorten, wat te Gent meteen gebeurde: reeds in mei 1787 hernam de vroegere justitieraad zijn activiteiten ²⁶. Op 11 januari 1790 kreeg de Raad zelfs tijdelijk een soeverein statuut naar aanleiding van de oprichting van de Verenigde Nederlandse Staten. Vanaf die datum, en tot ongeveer het einde van datzelfde jaar, werd in documenten gesproken van de 'Soevereine Raad van Vlaanderen' ²⁷.

Anno 1791 kreeg de justitieraad zijn oude statuut terug. In de tumultueuze periode die daarop volgde, slaagde de instelling erin deze positie nog een vijftal jaar te handhaven. Uiteindelijk kwam het doodvonnis van de Raad er door het decreet van 6 Frimaire jaar IV (27 november 1795), dat bepaalde dat de raadsheren op 1 december daarop volgend definitief de registers dienden te sluiten. Na vier eeuwen activiteit werd te Gent in de Voldersstraat plaats geruimd voor het *Tribunal de Première Instance*²⁸, dat op gerechtelijk vlak het begin van de nieuwste tijd betekende.

26 In eigentijdse inventarissen van de documenten van het Koninklijk Tribunaal wordt geen enkel stuk vermeld dat van latere datum is dan 14 mei 1787. Zie RAG, RVV, 34584: Stukken betreffende het koninklijk tribunaal van eerste instantie te Gent, 1787: inventarissen van papieren.

27 De scheiding tussen respectievelijk RAG, RVV, 524: Register van brieven en rescripties, 21 januari 1789 - 5 november 1789 en 25 december 1790 - 3 augustus 1793 en RAG, RVV, 525: Register van brieven en rescripties, 13 januari 1790 - 1 december 1790 maakt het mogelijk de overgang tussen de Soevereine Raad en de gewone Raad ergens rond de jaarwisseling te plaatsen.

28 Vandaag huist de Faculteit Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Gent in het gebouwencomplex.

BEVOEGDHEDEN EN ACTIVITEITEN

Een exhaustieve opsomming van de competenties van een ancien-régime-organisatie is een *mission impossible*. Dit geldt zeker voor een overheidsinstelling met een lange levensduur, zoals de Raad van Vlaanderen. Toevoegingen, inkrimpingen, betwistingen en verschuivingen binnen zowel tijd als ruimte waren veelvuldig. Bevoegdheden waren meestal het resultaat van een organisch groeiproces, dat pas naderhand geconsolideerd werd in formele teksten ²⁹. Deze gang van zaken is ons al bekend van bij de beschrijving van de ontstaanswijze van de instelling en de bijhorende kerninstructies. Tijdens het bestaan van de Raad moet het voor het personeel en voor alle belanghebbenden geen sinecure zijn geweest om het overzicht te behouden. Dat is duidelijk merkbaar in allerhande normatieve teksten en eigentijdse drukwerken. Wat bevoegdheden betreft, werd ook daarin volledigheid angstvallig vermeden.

Bovenstaande bedenkingen indachtig, werd gepoogd de informatie die vandaag voorhanden is in een logische structuur samen te brengen ³⁰. Deze werd hoofdzakelijk geïnspireerd door de samenstelling van het archiefbestand 'Raad van Vlaanderen' en biedt bijgevolg een veeleer archivistische blik op de zaak. Het resultaat is echter allesbehalve diachroon en houdt niet of nauwelijks rekening met de genoemde verschuivingen. Onderstaand overzicht is bovendien behoorlijk algemeen en biedt als het ware een 'grootste gemene deler' als introductie tot het onderwerp. Een diepgaande studie van de competenties van de Raad is gespecialiseerde materie, waarin de onderzoeker zich via bestaande publicaties verder kan verdiepen ³¹.

Een eerste aandachtspunt, dat minder tot de eigenlijke bevoegdheden maar des te meer tot het takenpakket van de Raad hoorde, was de opdracht om zich intern te organiseren. Het runnen van een openbare instelling met een uitgestrekt ressort vergde immers heel wat inspanningen. Om alles vlot te laten verlopen, zeker met het oog op enkele woelige episodes in de geschiedenis van de Raad, kon niet enkel op instructies van hogerhand worden

29 DE SCHEPPER H., *Rechter en administratie in de Nederlanden tijdens de zestiende eeuw*, in *Recht en instellingen in de oude Nederlanden tijdens de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd. Liber amicorum Jan Buntinx (Symbolae Facultatis Litterarum et Philosophiae Lovaniensis, Series A / vol. 10)*, Leuven, 1981, p. 372.

30 Tenzij anders vermeld, hoofdzakelijk gebaseerd op BUNTINX J., *Inventaris...*, deel 1, p. 15-19 (bevoegdheden) en p. 34-38 (archiefschema), DE FRENNE L., *Het archief van de fiscalen van de Raad van Vlaanderen. Een denkoefening over het statuut van de procesdossiers en een nadere toegang hierop voor de periode 1658-1662*, onuitgegeven verhandeling, Brussel, p. 23-30, MONBALLYU J., *De gerechtelijke bevoegdheid van de Raad van Vlaanderen in vergelijking met de andere 'Wetten' (1515-1621)*, in JACOBS B.C.M. en NEVE P.L. (reds.), *Hoven en Banken in Noord en Zuid (Brabantse Rechtshistorische Reeks VII)*, Assen, 1994, p. 1-26, VAN PETEGHEM P., *Raad van Vlaanderen*, in PREVENIER W. en AUGUSTYN B. (red.), *De gewestelijke en lokale...*, p. 141-147 en DUMOLYN J., *Het hogere...*, p. 148-186. Afwijkende of aanvullende gegevens worden in voetnoten verduidelijkt.

31 Een uitgebreide bibliografie, waaronder heel wat detailstudies betreffende procedure en competenties van de Raad, is onder meer te vinden in VAN PETEGHEM P., *Raad van Vlaanderen*, in PREVENIER W. en AUGUSTYN B. (red.), *De gewestelijke en lokale...*, p. 147-152, aan te vullen met VERFAILLIE J., *Het archief van de Raad van Vlaanderen (1386-1795): gids voor de gebruiker*, Brussel, 2013, passim.

gesteund. Het personeel had genoeg bewegingsvrijheid om zelf voor een interne taakverdeling te zorgen en zich voldoende te documenteren. Dit blijkt duidelijk uit de aanwezigheid van archiefstukken in verband met het personeel, instructies en jurisdictie, rekeningen, inventarissen en dergelijke meer, eigen aan de interne keuken van een instelling.

Bij het begrip 'Raad van Vlaanderen' wordt automatisch de idee van een gerechtshof opgeroepen. Dat is uiteraard correct, maar de instelling beschikte ook over een aantal competenties die in sommige overzichten gewoon weggelaten worden. Nochtans is die nuance al te lezen in het allereerste artikel van de oprichtingsordonnantie van 15 februari 1386: de twee raadsheren, die samen de zogenoemde gerechtelijke sectie vormden, waren 'hoofdzakelijk' aangesteld voor gerechtelijke taken of dus *ordonnez principalement pour le faict de Iustice*³². Helaas zijn, zoals J. Dumolyn al vaststelde, de bronnen niet altijd even duidelijk over welke andere bevoegdheden het gaat³³.

In voorliggende reconstructie worden de voornaamste bijkomende taken, met risico voor anachronismen, onder een bestuurlijke koepel gegroepeerd.

Daaronder bevindt zich een tweedeling bestaande uit enerzijds advisering en anderzijds registratie en publicatie.

Beide bestuurlijke competenties van de Raad weerspiegelen de rol die de instelling speelde binnen het graafschap Vlaanderen enerzijds en binnen de Nederlanden anderzijds. De Raad van Vlaanderen was immers het opperste openbare bestuur op gewestelijk niveau en fungeerde in dat opzicht als doorgeefluik tussen de centrale instellingen en de lokale en regionale besturen van het graafschap. Dit werkte in beide richtingen en betrof niet alleen het louter doorgeven van informatie³⁴; de Raad vormde duidelijk ook een eigen mening en werd in de loop van zijn bestaan steeds frequenter geraadpleegd over allerhande onderwerpen. De instelling verkeerde vaak in een moeilijke positie, aangezien niet alleen verwacht werd dat de raadsheren de belangen van het graafschap behartigden, maar ook de vorstelijke rechten in het gebied vrijwaarden³⁵.

In zijn adviesverlening probeerde de Raad van Vlaanderen dan ook rekening te houden met beide richtingen. De behandelde onderwerpen waren heel uiteenlopend³⁶. Als schakel tussen het centrale en het lokale gezag was de Raad bijvoorbeeld het eerste controleorgaan voor de samenvoeging van diverse gewoonterechtelijke tradities tot formele uitgevaardigde wetten³⁷.

32 Instruction pour les gens du conseil du monsieur le Duc de Bourgoingne, Comte de Flandres, par luy ordonné faire residence en la ville de Lille, in Tweeden druck Vanden Eersten Bouck der Ordonnancien..., p. 234.

33 DUMOLYN J., Het hogere..., p. 150.

34 J. Dumolyn spreekt bijgevolg over de Raad van Vlaanderen als regionaal centrum van informatievergaring, en merkt op dat heel wat van die informatie nauwelijks sporen in het archief heeft achtergelaten.

35 Deze dubbele positie hield tevens een wisselwerking met de standenvertegenwoordiging, de Leden of Staten van Vlaanderen, in. De president van de Raad van Vlaanderen was immers gemachtigd om, in opdracht van de vorst, de plenaire vergadering van de Staten van Vlaanderen samen te roepen.

36 Helaas is in het archief van de Raad van Vlaanderen geen aparte reeks consulten te vinden, zoals soms wel het geval is bij andere gelijkaardige instellingen. Informatie over adviesgeving dient hoofdzakelijk te worden gezocht in de reeksen resoluties (inclusief secrete camere), briefwisseling en dergelijke meer.

37 GILISSEN J., Les phases de la codification et de l'homologation des coutumes dans les XVII

Andere aspecten waarover de Raad werd geconsulteerd, waren benoemingen van lokale en regionale ambtenaren, militaire acties, organisatie van vieringen, bijvoorbeeld naar aanleiding van inauguraties, financiële kwesties van lokale en regionale besturen, ... Er was, begrijpelijkerwijs, onderwerpsmatig een overlapping tussen hetgeen de Raad als bestuurlijk corpus besprak en hetgeen onder de toezichthoudende functie van het officie-fiscaal viel ³⁸. Dat dit evenwicht in de praktijk niet eenvoudig te vinden was, blijkt uit onderwerpsmatige overlappingen in de deelbestanden van beide archiefvormers. Het officie-fiscaal zou, naar het einde van het ancien régime toe, bovendien steeds meer bestuurlijke bevoegdheden naar zich toe trekken en in een hogere mate van zelfstandigheid gaan werken ³⁹.

Onder 'registratie en publicatie' worden allereerst de ontvangst en verdere verdeling van plakaten en ordonnanties begrepen. De ruime verzameling normatieve documenten in het archief van de Raad houdt verband met de eerder genoemde toetsing aan gewestelijke en lokale privileges. De justitieraad speelde echter ook een belangrijke rol bij de inwerkingtreding van wetgeving. Pas wanneer een tekst gepubliceerd was in het consistorie van de Raad en er met hetzelfde doel exemplaren aan lokale en regionale besturen waren bezorgd, was de inhoud ervan geldig in het graafschap Vlaanderen. Andere sporen van registratie zijn hoofdzakelijk te vinden in enkele nagelaten registers van 'anoblissements' (adelsbrieven) en van 'commissiën' (aanstellingsbrieven).

Het uitgebreide gerechtelijke takenpakket is het meest gedocumenteerde, zowel wat beschikbare archiefbestanddelen als hedendaagse literatuur betreft ⁴⁰. Een primaire opsplitsing kan eenvoudig worden gemaakt via het onderscheid tussen vrijwillige rechtspraak en rechtspraak in conflicten, ook wel voluntaire respectievelijk contentieuze rechtspraak genoemd.

De vrijwillige of voluntaire rechtspraak heeft in oorsprong niets met conflicten te maken ⁴¹. Dit hield in dat partijen voor de Raad van Vlaanderen verschenen en allerhande overeenkomsten afsloten. De neerslag daarvan werd in een speciale reeks geregistreerd. Zo'n overeenkomsten, waarvoor ook de termen 'akten en contracten', 'wettelijke passeringen' of 'voluntaire condamnatiën' gebruikt worden, hielden in feite in dat de partijen zich vrijwillig lieten veroordelen tot het navolgen van de inhoud van de overeenkomst. Verkopen, verpachtingen of schenkingen zijn slechts enkele voorbeelden van de veelzijdige inhoud van de registers. Het grote voordeel bij het laten 'passeren' van deze akten bij de Raad en niet bij een lokale schepenvanck, was dat de gewestelijke justitieraad de partijen een grotere garantie kon bieden wat de naleving ervan betrof. Vanuit Gent kon immers de uitvoering van de akten en contracten doorheen het hele graafschap worden afgedwongen. Voornamelijk

provinces des Pays-Bas, in *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, 1950, XVIII, p. 36-67 en 239-290.

38 Ut infra.

39 Zie onder meer TIERENTYEN L., *Histoire des origines, des développements et du rôle des officiers fiscaux près les conseils de justice dans les anciens Pays-Bas, depuis le XVe jusqu'à la fin du XVIIIe siècle*, Brussel, 1891 voor meer achtergrondinformatie.

40 Ter vergelijking: een snelle blik op de inventaris van het kernarchief wijst uit dat er ruwweg 264 zuiver bestuurlijke archiefbestanddelen en ca. 7609 gerechtelijke aanwezig zijn.

41 Een bijkomende vorm van oneigenlijke rechtspraak was de scheidsrechterlijke bevoegdheid van de Raad, ook wel arbitrage genoemd.

de hogere sociale klasse en in het bijzonder de medewerkers van de Raad maakten gebruik van deze mogelijkheid.

Veel omvangrijker was de rechtspraak in conflicten, waarin opnieuw een tweedeling kan worden gemaakt ⁴²: enerzijds de civiele of burgerlijke rechtspraak en anderzijds de criminele of strafrechtspraak, die vanaf het einde van de 16de eeuw elk apart werden geregistreerd. De strafprocedure kon leiden tot doodstraffen of zware lijfstraffen, maar ook geldboetes of verbanningen konden worden uitgesproken.

Binnen het civiele deel sprak men recht in zowel eerste als tweede (soms ook derde) aanleg, waarbij de eerste aanleg vooral voorbehouden was voor enkele uitzonderingsgevallen. De bekendste daarbij zijn de zogenoemde *casus reservati*, *cas réservés* of voorbehouden gevallen, waarvan nooit een exhaustieve lijst verschenen is. Vast staat wel dat het om een aantal items gaat waarbij de persoon van de vorst, zijn domein en zijn rechten betrokken waren, of zaken die hij om bepaalde redenen naar zich toe wou trekken ⁴³. Het gaat onder meer om majesteitsschennis, overtredingen van specifieke vorstelijke bevelen, inbreuken tegen personen en instellingen onder vorstelijk *sauvegarde*, aanslagen tegen het vorstelijk domein en de bijhorende rechten, misdrijven door en tegen vorstelijke ambtenaren tijdens de uitoefening van hun ambt of door voorname edelen, zware vormen van oproer en versterking van de openbare orde, valsmunterij en processen aangaande bezitrecht.

Laatstgenoemde 'possessoire' geschillen werden tijdens het ancien régime als een privaatrechtelijke materie behandeld, maar werden zo belangrijk geacht voor het behoud van de openbare vrede, dat ze rechtstreeks tot de bevoegdheden van de vorstelijke hoven werden gerekend. De beoordeling van zaken *ratione personae* in eerste aanleg, waarbij de Raad van Vlaanderen zich bevoegd verklaarde over bepaalde categorieën personen, was nauw verwant met de voorbehouden gevallen en in het bijzonder met de term *sauvegarde*. Vorstelijke ambtenaren en eigen personeel vielen hierdoor onder de bevoegdheid van de Raad van Vlaanderen, een voor hen gunstige praktijk (*privilegium fori*).

Ook via het 'recht van preventie' kwamen zaken in eerste aanleg voor de Raad. Partijen, waaronder ook de procureur-generaal van Vlaanderen, konden van oordeel zijn dat een zaak beter bij de Raad van Vlaanderen aanhangig werd gemaakt in plaats van bij een andere, meestal lokale rechtbank ⁴⁴. Ook de Raad

42 Enkele kleinere bevoegdheden, waarvan weinig sporen terug te vinden zijn in het huidige archiefbestand, worden in dit overzicht achterwege gelaten. Voor de volledigheid dient echter te worden onthouden dat de Raad als vertegenwoordiger van de vorst ook de bevoegdheid heeft gehad om bijvoorbeeld brieven van gratie of octrooien te 'interineren' of dus te controleren en te bevestigen.

Advisering in de vorm van de laatmiddeleeuwse praktijk van hoofdvaart, waarbij een lagere rechtbank een hogere om een bindend advies kon verzoeken, hoorde tot 1522 eveneens thuis in het takenpakket van de Raad van Vlaanderen. Zie MONIER R., *Le recours au chef de sens au Moyen Age dans les villes flamandes*, in *Revue du Nord*, 1928, XIV, p. 5-19.

43 Een beknopt, maar helder overzicht kan worden aangetroffen in onder meer BUNTINX J., *De Raad van Vlaanderen, in Consilium Magnum 1473-1973. Herdenking van de 500e verjaardag van het Parlement en de Grote Raad van Mechelen*, Brussel, 1977, p. 192-193. Zie ook WIELANT P., *Practijke civile*, Antwerpen, 1573, tijd 1 cap. 20 en tijd 5 cap. 5 art. 12, onder meer via WIELANT P., STRUBBE E. (red.), *Practijke civile (Fontes juris batavi rariores 3)*, Amsterdam, 1968, p. 58-59 en p. 161-162.

44 In de hierboven vermelde *Practijke Civile* van Wielant worden redenen gegeven die de

zelf kon van mening zijn dat een bepaalde zaak die reeds aanhangig was gemaakt bij een lokale of regionale rechtbank, beter door de eigen instelling kon worden behandeld. Dan 'evoceerde' hij de zaak. Deze evocatie gebeurde meestal onder het voorwendsel dat een snel optreden vereist was, vooral bij zaken die de openbare orde dreigden te verstoren en die aanleiding zouden kunnen geven tot verdere wanordelijkheden. Tot slot was er nog een laatste mogelijkheid om processen in eerste aanleg door de Raad Van Vlaanderen te laten berechten, waarbij opnieuw de identiteit van de partijen een rol speelde: conflicten van diverse aard tussen twee overheden of tussen een overheid en een particulier. Daarbij kon het zowel om een kerkelijke als om een wereldlijke instelling gaan. De Raad trad hier dus op als een bevoegdheids- of attributierechter.

Een tweede, zo niet de belangrijkste bestaansreden van de Camere van den Rade, later gekend als Raad van Vlaanderen, was uiteraard zijn functie als beroepshof. De mogelijkheid om in civiele zaken in beroep te gaan bij deze vorstelijke rechtbank was eeuwenlang een doorn in het oog van de Vlaamse steden en lag aan de basis van talrijke conflicten met de vorst. De idee dat er zoiets zou bestaan als hogere en lagere rechtbanken, wat 'in hoger beroep gaan' toch impliceert, stootte de steden tegen de borst ⁴⁵. Het zou uiteindelijk tot het midden van de 15de eeuw duren eer Gent zich als laatste tegenstander moest neerleggen bij wat de stad als een aanslag op de stedelijke soevereiniteit beschouwde. Dit betekende de doorbraak van het hoger beroep of *appel*, dat Frans van oorsprong was en vanaf het begin van de Raad van Vlaanderen werd toegepast bij zaken uit Vlaanderen *gallicant*. Voor de Nederlandstalige regio's van het graafschap was ondertussen al de techniek van reformatie ontstaan, een tweede vorm van 'beroep' waarbij de uitvoering van het vonnis van eerste aanleg niet werd opgeschort. Beide soorten beroep zouden vanaf het midden van de 15de eeuw tot aan het einde van de 18de eeuw naast elkaar blijven bestaan.

Een beroepsprocedure tijdens het ancien régime was in theorie niet zozeer tegen de tegenpartij, dan wel tegen de rechters zelf gericht. Zij werden de 'geappelleerde(n)' genoemd, terwijl de partij die gedaagd werd door de 'appellant(en)' de term 'geïnthimeerde(n)' kreeg toegekend ⁴⁶. Op het eerste gezicht lijkt dit tegenstrijdig, indien de hierboven aangehaalde middeleeuwse visie op rechtspraak in herinnering wordt gebracht. In een beroepsprocedure volgde oorspronkelijk echter geen nieuwe beoordeling van de feiten - en dus van het beoordelingsvermogen van de rechters in eerste aanleg - ; er werd veeleer nagegaan of het eerste proces volgens de regels van de kunst was gevoerd. Dit evolueerde tijdens het ancien régime echter in de richting van het huidige beroepssysteem, namelijk rechtspraak ten gronde.

Uit het bovenstaande overzicht van bevoegdheden, zowel bestuurlijk als

Raad kon aanwenden om het recht van preventie in te roepen: WIELANT P., *Practijke civile*, Antwerpen, 1573, tijd 8 cap. 3, onder meer via WIELANT P., STRUBBE E. (red.), *Practijke civile...*, 251-252. Met 'preventie' werd in dit opzicht overigens bedoeld dat de vorstelijke justitieraad voorging om de zaak te behandelen.

45 Er dient eveneens rekening te worden gehouden met restanten van de middeleeuwse traditie van het oordeel door gelijken (*iudicium parium*) en van de aloude visie dat rechters de spreekbuis van God waren en zich dus per definitie niet konden vergissen.

46 De term 'geïnthimeerde(n)' betekent letterlijk 'de partij aan wie kennis werd gegeven (van het hoger beroep)'.

gerechtelijk, is al impliciet gebleken dat de Raad zich voortdurend op een spanningsveld tussen vorst en graafschap bevond. Enerzijds diende hij de eigenheden van het graafschap te verdedigen, wat onder meer tot uiting kwam in de toetsing van ordonnanties aan plaatselijke privileges. Anderzijds was het de taak van de gewestelijke justitieraad om binnen zijn territorium de belangen van de landsheer te behartigen, een positie die de Raad ook wel eens de stempel van instelling met een 'januskop' opleverde. Het officie-fiscaal of het openbaar ministerie, onder leiding van de procureur-generaal en de advocaat-fiscaal, was het orgaan binnen de Raad dat specifiek als 'waakhond' voor de vorstelijke belangen optrad, dat toezag op de naleving van ordonnanties en dat de openbare orde moest handhaven ⁴⁷. De taakuitvoering van het officie-fiscaal sloot dan ook nauw aan bij de hoofdbevoegdheden van de Raad ⁴⁸.

Het officie-fiscaal stond uiteraard in beperkte mate in voor zijn eigen organisatie. Wat bestuurlijke aspecten betreft, gingen de fiscalen vooral tijdens de 18de eeuw een belangrijke rol spelen binnen het geheel van de Raad. De vele opdrachten die vanuit de centrale instellingen aan de gewestelijke justitieraden werden toebedeeld, werden in Vlaanderen hoofdzakelijk door het openbaar ministerie uitgevoerd. Door middel van algemene circulaire en individuele vragenlijsten wonnen de fiscalen informatie in over diverse onderwerpen. Beheer van steden, dorpen en heerlijkheden, van religieuze instellingen, controle op bepaalde beroepsgroepen, informatiegaring over economische activiteiten, infrastructuur en talrijke andere aspecten uit het dagelijkse beheer van het graafschap komen in het bestuurlijke archief van de fiscalen aan bod.

In het kader van deze toezichthoudende functie kon het officie-fiscaal aansluitend zowel burgerlijke als strafrechtelijke vorderingen instellen of lokale hoven verplichten in een bepaalde zaak op te treden. Omgekeerd, indien de vorst door een bepaald geding dreigde geschaad te worden, voegden de fiscalen zich als partij in dat geding bij de aanleggende of verwerende partij. Oorspronkelijk mochten zij ook als gewone advocaten of procureurs voor particulieren optreden, maar die praktijk werd in 1522 een halt toegeroepen. Tot slot konden de fiscalen ook worden ingeschakeld om toe te zien op de correcte uitvoering van een vonnis of een besluit van de Raad van Vlaanderen. Strikt gezien was ook dit immers een 'zaak van de vorst', aangezien het een beslissing van een vorstelijke rechtbank betrof. Zo kon één der fiscalen aanwezig zijn bij een executie of zelfs de begrafenis van een veroordeelde. Tot slot zetelde de Raad van Vlaanderen tijdens de 18de eeuw sporadisch in een totaal andere hoedanigheid. Toen op 30 april 1694 de *Conseil d'Amirauté suprême* werd afgeschaft, werden de bevoegdheden van deze rechtbank voor maritieme zaken overgedragen aan de Raad van Vlaanderen ⁴⁹. Het archief van

47 Van oorsprong verwijst de term 'fiscus', te zien in het woord 'officie-fiscaal' en de verzamelnaam 'fiscalen', immers naar het vorstelijk domein, en aansluitend ook naar de inkomsten uit dat domein.

48 In principe zou de bespreking van de bevoegdheden van de Raad in zijn geheel en van de fiscalen in het bijzonder samengevoegd moeten worden in één tekst. Ten behoeve van de gebruiker werd hier echter bewust gekozen voor een opsplitsing in de uiteenzetting, naar analogie met de ordening van het archiefbestand van de Raad van Vlaanderen.

49 BUNTINX J., Inventaris..., deel 7, p. 20-22. Voor een gedetailleerd overzicht inzake de activiteiten van het oude hof, zie de inleiding in BOLSEE J., Inventaire des archives des conseil et sièges d'Amirauté (Algemeen Rijksarchief, toegang T 094), Tongeren, 1932.

de oude instelling werd anno 1696 overgebracht naar het Gravensteen, maar zou in 1900 getransporteerd worden naar het Algemeen Rijksarchief te Brussel. De 18de-eeuwse activiteiten van de Raad van Vlaanderen als Admiraliteit Suprême zijn uiteraard wel gedocumenteerd in een aparte afdeling van het Gentse archiefbestand ⁵⁰. Er kan uit worden geconcludeerd dat de raadsheren zich daarvoor apart organiseerden en een beperkte registratie van *prises sur mer* in de vorm van kaapvaartdossiers bijhielden, maar dat de hoofdactiviteit van de Raad als Admiraliteit op het gebied van rechtspraak in hoger beroep kan worden gesitueerd.

Uit bovenstaand overzicht kan worden geconcludeerd dat het begrip scheiding der machten, door Montesquieu en anderen vanaf het midden van de 18de eeuw theoretisch uitgewerkt, tijdens het ancien régime totaal niet van toepassing was ⁵¹. Naast het overduidelijke domein van de rechterlijke macht was de Raad ook actief op beide andere vlakken: wetgevend, onder meer via de rol van de instelling in het ontstaan van allerhande ordonnances, en uitvoerend, via zijn activiteiten als toezichthoudend orgaan.

Met de beschrijving van de veelomvattende bevoegdheden van de Raad van Vlaanderen is het bevoegdhedenverhaal echter nog niet ten einde. Het bovenstaande overzicht dient immers in samenhang met de territoriale bevoegdheid of dus het ressort van de instelling te worden gezien. De volledige territoriale geschiedenis van het graafschap Vlaanderen met alle verschuivingen door de tijd heen, globaal genomen het ressort van de Raad, zou ons hier echter te ver leiden en werd reeds uitvoerig gedocumenteerd ⁵².

ORGANISATIE

Bij de bespreking van de samenstelling van de Raad dient eerst en vooral een zelfde kanttekening te worden gemaakt: een volledig overzicht, inclusief alle mutaties wat onder meer aantallen en statuten betreft, is onbegonnen werk voor een beknopte inleiding. Gelukkig is ook voor dit aspect heel wat literatuur voorhanden. Uit een aantal basiswerken werd een schema gepuurd, waarin het personeel van de Raad van Vlaanderen in vijf grote clusters wordt opgedeeld ⁵³. De eerste groep, de Raad *stricto sensu*, is tevens de meest bestudeerde groep medewerkers van de instelling. Reeds tijdens het bestaan van de instelling en gedurende de 19de eeuw werden al overzichten opgesteld ⁵⁴, maar ook in de

⁵⁰ Het deelarchief betreffende de Admiraliteit bevat tevens enkele 17de-eeuwse retroacta.

⁵¹ Zie ook DE SCHEPPER H., Rechter en administratie..., p. 369-370.

⁵² VERMEIR, R., Politiek-institutionele en sociaal-economische geschiedenis 16de -18de eeuw: een bronnenstudie, in ART, J. en BOONE, M. (red.), Inleiding tot de lokale geschiedenis van de 12de tot de 18de eeuw (Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente, 2), Gent, 2004, p. 94-95 (beknopt overzicht) en AUGUSTYN B., Het graafschap Vlaanderen en zijn territorium (9de eeuw - 1795), in PREVENIER W. en AUGUSTYN B. (red.), De gewestelijke en lokale..., p. 17-23 (historische verschuivingen).

⁵³ Zie Bijlage C - Samenstelling. Tenzij anders vermeld, gebaseerd op BUNTINX J., Inventaris..., p. 11-15, DUMOLYN J., Het hogere..., p. 127-147, VAN PETEGHEM P., De Raad van Vlaanderen en staatsvorming..., p. 63-87 en VAN PETEGHEM P., Raad van Vlaanderen, in PREVENIER W. en AUGUSTYN B. (red.), De gewestelijke en lokale..., p. 135-140. Afwijkende of aanvullende gegevens worden in voetnoten verduidelijkt.

⁵⁴ Zie bijvoorbeeld RAG, RVV, 1: Recueil des recherches historiques et chronologiques du conseil provincial ordonné en Flandres, ca. 1795 en FOPPENS J., Histoire du Conseil de

20ste eeuw was het hogere personeel vaak het voorwerp van gedetailleerde studies voor een bepaalde periode ⁵⁵. Bijna alle aangehaalde werken behandelen ook het openbaar ministerie, dat eveneens tot het hoger personeel wordt gerekend. De definitie 'lager personeel' verschilt van auteur tot auteur en houdt een impliciet waardeoordeel in. De term wordt hier dan ook bewust vermeden.

Onder de Raad *stricto sensu* worden allereerst de president en zijn raadsheren verstaan, aangevuld met eventuele commissarissen. Allen waren doorgaans juristen. De president, ook wel voorzitter of eerste der raadsheren genoemd, droeg uiteraard de eindverantwoordelijkheid en verpersoonlijkte de rol van de Raad als vertegenwoordiging van de vorst in het graafschap. Dit hield een breed takenpakket in, zoals de ordehandhaving binnen de instelling, de verdeling van de procesdossiers ter rapportering en de voortgang van lopende zaken tijdens vakantieperiodes. Het overige personeel diende bovendien in zijn handen de eed af te leggen. Bij afwezigheid werd hij vervangen door de oudste onder de gewone of ordinaire raadsheren.

Wat de raadsheren betreft, zijn er tijdens het lange bestaan van de instelling diverse statuten mogelijk geweest. Ook hun aantal verschilde met verloop van tijd: van de oorspronkelijke twee raadsheren uit 1386 klom het cijfer vlug, tot het tijdens de 15de en 16de eeuw een relatief stabiele zes (in 1463), acht (in 1522) tot twaalf personen bereikte ⁵⁶. Begin 17de eeuw waren er officieel veertien à vijftien raadsheren, hoewel de groep in de laatste twee eeuwen soms veeleer het twintigtal naderde. Er zijn, met andere woorden, een aantal pieken en dalen waar te nemen die vooral verband hielden met de toestand van de staatskas. Een en ander groeide uiteraard ook historisch, zoals de reïntegratie van de 'afvalligen' na het bestaan van twee Raden tijdens het laatste kwart van de 17de eeuw. Ook werden geregeld extra raadsleden zoals extraordinaire, supernumeraire of plaatsvervangende raadsheren in dienst genomen. Tot slot veranderde het statuut van de raadsheren-commissarissen in het begin van de 17de eeuw: deze functie, die via de kerninstructie van 1451 in het leven werd geroepen, werd anno 1610 gelijkgeschakeld met het statuut

Flandre, précédée d'une notice historique et accompagnée de notes par A. O'Kelly et Huytens, Brussel, 1869, ook te consulteren via FOPPENS J., Histoire du Conseil de Flandre (Algemeen Rijksarchief, Reprints 91), Brussel, 1997. Hoe dichter bij de eigen eeuw, hoe betrouwbaarder deze studies zijn.

55 Naar de studies van Dumolyn (1419-1477) en Van Peteghem (1515-1555) zijn hierboven reeds meermaals verwijzingen te vinden. Aan de Universiteit Gent werden diverse andere periodes via licentiaatsonderzoek belicht, zie bijvoorbeeld KARAGIANNIS E., De functionarissen bij de Raad van Vlaanderen (1477-1492). Een onderzoek naar de sociale invloeden bij de samenstelling van de Raad, SIMONS J.-L., De functionarissen bij de Raad van Vlaanderen (1467-1476). Een onderzoek naar de sociale invloeden bij de samenstelling van de Raad, VOLCKAERT S., De functionarissen bij de Raad van Vlaanderen (1386-1404). Een onderzoek naar de sociale invloeden bij de samenstelling van de Raad, LAUWERS D., De leden van de Raad van Vlaanderen onder Jan zonder Vrees (1405-1419), VERHAEGHE C., De benoeming van de voorzitters en raadsheren van de Raad van Vlaanderen (1598-1633), MOERMANS K., De culturele expressies van de leden van de Raad van Vlaanderen (1419-1477). Een verkennende prosopografische studie, COUCKE M., Een prosopografische studie over de hogere functionarissen van de Raad van Vlaanderen (1633-1675), alle onuitgegeven 20ste-eeuwse licentiaatsverhandelingen.

56 Zoals J. Dumolyn vaststelde, blijkt dit in realiteit geen strikt lineaire stijging te zijn geweest; het aantal raadsheren schommelde telkens licht in de buurt van de genoemde cijfers.

van gewone raadsheer. Aanvankelijk betrof het echter vier personen die speciaal werden aangenomen om alle enkwesten uit te voeren. Hun bezoldiging verschilde van die van de gewone raadsheren, aangezien zij geen standaardbedrag ontvingen: hun 'wedde' werd enkel gebaseerd op hun werkvolume, wat uiteraard spanningen tussen beide soorten van raadsheren opleverde.

De twee topfunctionarissen binnen het openbaar ministerie of het officie-fiscaal worden doorgaans ook tot de raadsheren gerekend ⁵⁷. Beiden werden pas voor het eerst vermeld in de instructie van 1409. Zowel de procureur-generaal als de advocaat-fiscaal namen aanvankelijk deel aan de gewone zittingen en namen enkwesten voor hun rekening, voor zover zij zelf geen belanghebbende partij waren. Samen waren zij verantwoordelijk voor de speciale taken die het officie-fiscaal te beurt vielen. Daarbij speelde de procureur-generaal de voornaamste rol van 'waakhond' voor de vorstelijke belangen: hij was het immers die de eindverantwoordelijkheid voor de informatiegaring droeg, die tot vervolging overging of die zich partij stelde in zaken die de vorst aanbelangden. De advocaat-fiscaal pleitte vervolgens de zaken die door zijn collega waren aangebracht. Sinds het ontstaan van het ambt was hij steeds een universitair geschoold jurist, wat niet altijd kan worden gezegd van de procureur-generaal.

Al vroeg in het bestaan van het officie-fiscaal werd officieel voorzien in een substituut voor de procureur-generaal. Deze werd hoogstwaarschijnlijk gerecruteerd onder de procureurs van partijen, die deel uitmaakten van de zogenoemde 'balie' ⁵⁸ die aan de Raad was verbonden. Pas een kleine eeuw later kon ook de advocaat-fiscaal een beroep doen op een substituut. Deze ambtenaar droeg indien nodig alle verantwoordelijkheden van de eigenlijke fiscaal, maar werd over het algemeen niet als vaste medewerker van de Raad beschouwd. Uiteraard kon zowel de procureur-generaal als de advocaat-fiscaal zich, net als alle andere besproken functionarissen, ten persoonlijke titel van medewerkers voorzien. Dergelijke onofficiële bedienden bewogen zich in de grijze zone van de instelling en zijn als dusdanig nauwelijks te identificeren. In de griffie waren binnen de 'schrijversfamilie' drie verschillende functietypes aanwezig: griffier, klerk en notaris. Laatstgenoemde diende als plaatsvervanger voor de griffier en de functie werd in het begin vaak gecumuleerd met de ontvangerij van de exploten, die zich bij de ondersteunende diensten bevindt. De griffie groeide in de loop der eeuwen uit van een eenmanszaak tot een dienst met diverse vaste medewerkers, onder leiding van één tot maximum vier griffiers. Het aantal klerken, die door de griffiers persoonlijk in dienst werden genomen, was al sinds de 15de eeuw gestaag stijgend. Het is echter praktisch onmogelijk om het aantal klerken precies te berekenen. In tegenstelling tot wat vaak wordt verondersteld, kan deze bezetting niet zomaar tot het 'lagere personeel' worden gerekend. Met name de griffiers waren heel vaak universitair geschoolden, afkomstig uit welgestelde bevolkingsgroepen.

Aansluitend bij deze drie duidelijk te onderscheiden clusters waren er enkele

57 Wat het openbaar ministerie betreft, zie ook VERHAEST H., *De vroegste geschiedenis van het openbaar ministerie bij de Raad van Vlaanderen* (UGent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Gent, 1981.

58 Ut infra.

specifieke functionarissen actief die, overkoepelend, als ondersteunende diensten kunnen worden beschouwd. De ontvanger der exploten, een functie die eveneens in 1409 werd gecreëerd maar waarvan de taken oorspronkelijk door achtereenvolgens notaris en procureur-generaal werden uitgevoerd, stond daarvan het dichtst bij de activiteiten van de Raad. Als rekenplichtig ambtenaar was hij verantwoordelijk voor ontvangsten van boetes uit vonnissen en veroordelingen, vergoedingen voor exploten en voor de geconfisqueerde goederen. Uitgaven, in het algemeen betalingen ten behoeve van de werking van de justitieraad, bestonden onder meer uit vergoedingen voor reizen van boden, deurwaarders en raadsheren, voor getuigen, beulen, biechtvaders en voor allerhande materiaal. Soms regelde de ontvanger ook praktische zaken, zoals de voorbereiding van een verblijf voor één of meer raadsheren, of werd hij als speciaal gezant uitgestuurd om gevoelige boodschappen over te brengen. Aan zijn functie waren tevens belangrijke machtigingen verbonden: hij kon de inning van boetes zelfs met dwang laten voltrekken, waardoor hij in nauw contact stond met de deurwaarders van de Raad.

De functie van de tweede ontvanger, de ontvanger der rapporten, werd pas ca. 1590 gecreëerd. Voorheen was de boekhouding betreffende de inning en verdeling van de rapportgelden in handen van de griffie. Het was dan ook op initiatief van de griffiers van de Raad dat deze taak werd uitbesteed aan een ontvanger die er voldoende aandacht aan kon schenken. Het bijhouden van welke raadsheer in welk proces als rapporteur aan de Raad was opgetreden, welke raadsheren bij dat rapport aanwezig waren en welke financiële transacties hiervoor dienden te gebeuren, hield een uitgebreide administratie in. Er was dan ook sprake van een apart 'comptoir' van de rapporten.

Reeds tijdens de 15de eeuw groeide het aantal deurwaarders gestaag aan: van twee in 1409 tot zestien in 1483⁵⁹. Gaandeweg werd aan elke persoon een vaste residentieplaats toegekend, verspreid over het graafschap. Dit proces liep gelijk met de verschuiving binnen hun functie-inhoud: oorspronkelijk was een deurwaarder immers belast met de toegangscontrole tot de zittingen van de Raad en, bijgevolg, met het binnenleiden van de partijen. Dit bleef de taak van de zogenoemde eerste deurwaarder, maar over het algemeen evolueerden zij tot uitvoeringsambtenaren van de vonnissen en bevelschriften van de justitieraad. Deurwaarders waren meestal geen juristen, maar werden toch verondersteld een uitgebreide praktische kennis van het recht te hebben. Deze praktijzen werden dan ook vaak ingeschakeld voor andere taken, zoals het uitvoeren van enkwesten.

Een derde groep, de gezworen boden of messagiers, waren de enigen die gesloten brieven van de Raad van Vlaanderen mochten bezorgen. Deze groep stond dan ook in dienst van de voltallige instelling. Wanneer een messagier niet aan het werk was, werd hij geacht in de buurt van de Raad en in het bijzonder de president te blijven, om de dienst waar te nemen. Deze

59 Wat de deurwaarders betreft, zie onder meer VERHAEST H., De gedwongen tenuitvoerlegging van vonnissen en acten in de rechtspraak van de Raad van Vlaanderen (1430-1520), in KOSTER - VAN DIJK J. en WIJFFELS A. (red.), *Miscellanea forensia historica*. Ter gelegenheid van het afscheid van Prof. mr. J.Th. de Smidt (Verzamelen en bewerken van de jurisprudentie van de Grote Raad, nieuwe reeks, XIV), Amsterdam, 1988, p. 295-324. Algemener, zie LESAGE X., *Den Duerwaerder*. Geschiedenis van het gerechtsdeurwaardersambt, Kapellen, 1993.

functionarissen mochten trouwens naar eigen inzicht - maar ook op eigen verantwoordelijkheid - taken delegeren aan persoonlijke medewerkers. De zetel van de instelling, globaal genomen het Gentse Gravensteen, kon uiteraard niet zonder technische medewerkers. De huisbewaarder of conciërge stond in voor alle lokalen die door de Raad werden gebruikt. Deze verantwoordelijkheid was behoorlijk vergaand: de huisbewaarder moest bijvoorbeeld zorgen dat aan alle materiële voorwaarden was voldaan opdat een zitting kon plaatsvinden, inclusief het onderhoud van de klok en het aanmaken van een vuur. Ook de huiskapel viel onder zijn 'werkterrein'. Zijn collega, de cipier, droeg zorg voor de gevangenis.

Alle genoemde functionarissen binnen deze ondersteunende diensten worden als vaste medewerkers van de Raad beschouwd ⁶⁰. In het bijzonder de ontvanger der exploten, de huisbewaarder en de cipier, kwamen het meest van allen in contact met allerhande 'leveranciers' die zich in de schaduw van de instelling bewogen en niet tot de medewerkers worden gerekend: kaarsenmakers, boekverkopers, houtleveranciers, horlogemakers, verkopers van schrijfgerei, maar ook de biechtvader en de beul horen bij de talloze voorbeelden.

Tot slot mag de aanwezigheid van een groot aantal procureurs en advocaten, die gezamenlijk onofficieel 'de balie' kunnen worden genoemd, niet over het hoofd worden gezien. Hoewel jaarlijks beëdigd door de Raad, gaat het hier echter niet om vaste medewerkers van de instelling zelf. Ze waren in het kader van hun functie dan ook vaak niet exclusief aan de instelling verbonden. Toch worden ze gerekend bij de 'suppoosten' van het hof, een verzamelnaam voor alle medewerkers van de Raad, en vielen ze onder het *privilegium fori*.

De verhouding tussen beide functies was hierboven reeds merkbaar via de taakverdeling tussen de functionarissen van het officie-fiscaal, respectievelijk de procureur-generaal en de advocaat-fiscaal. Partijen werden bij de rechtbank vertegenwoordigd door een procureur, terwijl hun zaak inhoudelijk werd gepleit door advocaten. Laatstgenoemden waren universitair geschoolde juristen, die de functie soms als opstap gebruikten: onder de raadsheren en de griffiers bevonden zich vaak voormalige leden van de advocatuur. De leden van de balie verzamelden zich in twee verschillende verenigingen, waaronder een soort van corpus - vaak verkeerdelijk als tuchtraad beschouwd - dat 'deken en eed van de praktizijnen' werd genoemd. Dit orgaan werkte nauw samen met de justitieraad en diende in zijn rol van beroepsvereniging tevens als aanspreekpunt. Benoemingen binnen deken en eed werden zelfs frequent genoteerd in de resolutieregisters van de Raad, aangezien het laatste woord in dergelijke beslissingen de raadsheren toekwam. Verder was er ook de Confrerie of Broederschap van de heilige Ivo, patroonheilige der juristen. Deze werd in 1677 te Gent opgericht en verzorgde naast de belangen van zijn eigen leden hoofdzakelijk kosteloze rechtsbijstand voor armlastigen *Pro Deo et Sancto*

⁶⁰ Hun beroepsactiviteiten waren niet exclusief voorbehouden voor de Raad: vooral deurwaarders en messagiers werden vaak gedeeld met naburige, kleinere instellingen zoals de Wetachtige Kamer van Vlaanderen en de Rechtbank van de Indaginge te Gent, alle met zetel in het Gravensteen. Ook wat de griffie betreft, behoren overlappingsen tot de mogelijkheid. Het feit dat er bijvoorbeeld raadsheren van de Raad van Vlaanderen naast enkele leenmannen in de Wetachtige Kamer zetelden, is tevens bekend.

Yvone⁶¹.

Het precieze aantal procureurs en advocaten dat aan de Raad verbonden was, is quasi onmogelijk te achterhalen wegens gebrek aan systematische registratie. Volgens P. Van Peteghem kende het aantal advocaten de grootste evolutie: zo zou er sprake zijn van een tiental in 1477 tot ca. 247 aan het einde van het ancien régime. De andere functies, waaronder het procureurschap, werden in de mate van het mogelijke in beperkt getal gehouden: zo blijkt een lijst anno 1720 slechts 47 procureurs te bevatten⁶². Beide functies zijn in de historiografie lange tijd onderbelicht gebleven, hoewel er tijdens het laatste decennium een kentering merkbaar is⁶³.

Wat de interne organisatie betreft, staat het onderzoek nog in zijn kinderschoenen. In de kerninstructies wordt een aantal basisprincipes aangereikt, maar over de eigenlijke invulling daarvan is nauwelijks iets bekend. Hier zijn nochtans uiterst interessante onderzoeksthema's aan verbonden, zoals de taalproblematiek die duidelijk leefde binnen de instelling. De officiële voertaal van de Raad was gedurende het grootste deel van zijn bestaansperiode Nederlands, met uitzonderingen tijdens de Bourgondische periode. Deze algemene stelregel gaf uiteraard problemen voor Franstalige partijen, een situatie waarvan men zich van in het begin bewust was: reeds in de kerninstructie van 1409 werden voorzieningen getroffen om ingediende geschriften in de griffie te laten vertalen.

Enkele organisatorische elementen behoren toch tot de algemene kennis⁶⁴. Zo had de Raad een vast weekschema voor zijn zittingen, dat verschilde naargelang van de daglichtsterkte: in de zomerregeling begonnen de zittingen een uur vroeger dan tijdens de winter, waarbij elke dag aanving met een misviering in de kapel van de Raad. Daarnaast werd een vakantiesysteem gehanteerd, waarbij de activiteiten van de instelling werden opgeschort tussen Kerstmis en Driekoningen, van Palmzondag tot Beloken Pasen, van Pinksteren

61 Betreffende deze broederschap verscheen VAN PETEGHEM P., *De Broederschap van de heilige Ivo en de Gentse advocaten tijdens het Ancien Régime. Op zoek naar sporen van de cultus van de heilige Ivo in het graafschap Vlaanderen, maar vooral te Gent*, in *Tijdschrift voor Privaatrecht*, 2008, p. 1383-1401.

62 RAG, RVV, 144: *Formulierboek voor de Raad van Vlaanderen* door Jacob Kempeners, klerk van de griffie, met index van zaken, 1718-1721, fol. 5.

63 Wat de advocaten betreft, zie bijvoorbeeld MARTYN G., *Les avocats au Conseil de Flandre (1386-1795): à la recherche d'une déontologie*, in ROBAYE R. (red.), *Les acteurs de la justice. Magistrats, ministère public, avocats, huissiers et greffiers (XIIe-XIXe siècle)* (Travaux de la Faculté de Droit de Namur XXIV), Namur, 2002, p. 103-119. Recent is ook de bundel die verscheen naar aanleiding van de gelijknamige studiedag te Gent op 30 oktober 2009, namelijk MARTYN G., DONKER G., FABER S. en HEIRBAUT D. (reds.), *Geschiedenis van de advocatuur in de Lage Landen* (Pro Memorie, XI, 1-2), Hilversum, 2009, met in het bijzonder MARTYN G., *De advocatuur in het oude graafschap Vlaanderen*, p. 13-36. Hierin worden tevens de voornaamste verschillen tussen advocaat en procureur aangehaald. Meer populariserend is het rijk geïllustreerde boekje naar aanleiding van tweehonderd jaar Gentse orde der advocaten: MARTYN G., *Gent en zijn advocaten. Een historische wandeling door de stad, Gent*, 2012.

64 Tenzij anders vermeld, gebaseerd op BUNTINX J., *Inventaris...*, deel 1, p. 15, VAN PETEGHEM P., *De Raad van Vlaanderen en staatsvorming...*, passim en VAN PETEGHEM P., *Raad van Vlaanderen*, in PREVENIER W. en AUGUSTYN B. (red.), *De gewestelijke en lokale...*, p. 135-140. Afwijkende of aanvullende gegevens worden in voetnoten verduidelijkt.

tot Sacramentsdag en van half juli tot half augustus ⁶⁵. Deze vakantiedagen werden bovendien aangevuld met een groot aantal 'mesdagen' die tevens tot de zon- en feestdagen of zogenoemde 'solemnele feriën' behoorden. Daarnaast onderscheidde Wielant, die de term 'solemnele feriën' gebruikte, nog 'repentine feriën' en 'rustieke feriën' ⁶⁶. Deze laatste werden ingeroepen uit economische noodzaak, bijvoorbeeld oogst, of om andere noodzakelijke redenen in het belang van de gemeenschap. Repentine feriën konden om diverse andere redenen worden uitgeroepen door de vorst. Uiteraard zijn ook heel wat uitzonderlijke situaties te noemen die niet binnen deze categorieën te plaatsen zijn, zoals barre weersomstandigheden. Doorgaans wordt geschat dat de activiteiten van de Raad elk jaar gedurende 180 à 190 dagen werden opgeschort. Er werd echter in permanentie voorzien voor dringende zaken, zoals problemen met dijken of conflicten met buitenlanders die niet lang ter plaatse bleven.

Hoewel de Raad oorspronkelijk startte met één enkele 'kamer' of zitting, werd dit tijdens het eerste kwart van de 17de eeuw verdubbeld tot twee kamers. De aanwezige raadsheren werden verdeeld, waarbij de eerste kamer werd voorgezeten door de president en de tweede kamer door de oudste raadsheer. Ieder jaar werden de kamers 'vernieuwd' en de raadsheren herverdeeld. Deze verdubbeling was echter geen eenmalige evolutie. Tijdens de laatste twee eeuwen van de Raad werd af en toe met drie, en op bepaalde momenten zelfs met vier of vijf kamers gewerkt. De periodisering en de praktische repercussies daarvan zijn tot nu toe onvoldoende onderzocht. Vast staat wel dat dit systeem los stond van een ander organisatorisch element, de *Secrete Camere*. Deze term werd gebruikt voor een besloten zitting van de Raad van Vlaanderen waarin delicate materies werden besproken, zowel wat interne werking als bestuurlijke en gerechtelijke zaken betreft. Oorspronkelijk werden dergelijke zittingen tussen de gewone door genotuleerd, maar al vanaf 1516 ontstond een aparte reeks registers van de *Secrete Camere*.

ARCHIEF

GESCHIEDENIS

Tijdens het najaar van 1795 werden alle activiteiten van de Raad van Vlaanderen stopgezet ⁶⁷. Het archief bevond zich op dat moment in de laatste residentieplaats van de justitieraad, namelijk het voormalige Jezuïetenklooster in de Voldersstraat te Gent ⁶⁸. Daar nam het niet alleen de ruimte van de oude

65 Een specifiek overzicht is te vinden in VAN PETEGHEM P., *De Raad van Vlaanderen en staatsvorming...*, p. 89-92. De Raad richtte zich vermoedelijk al heel vroeg op het systeem dat werd gehanteerd binnen het Parlement van Parijs en - later - de Grote Raad van Mechelen, zoals archivalische sporen aanwijzen: bijvoorbeeld RAG, RVV, 148: Lijst der vacaties in de Grote Raad te Mechelen, ca. 1500.

66 WIELANT P., *Practijke civile*, Antwerpen, 1573, tijd 4 cap. 20, onder meer via WIELANT P., STRUBBE E. (red.), *Practijke civile...*, 255-256.

67 Decreet van 6 Frimaire jaar IV (27 november 1795), dat inging op 1 december 1795.

68 Tenzij anders vermeld, gebaseerd op BUNTINX J., *Inventaris...*, deel 1, p. 19-33. Zie ook BUNTINX J., *De Raad van Vlaanderen (1386-1795) en zijn archief*, in *Standen en Landen*, 1950, I, p. 55-76. Over de archiefgeschiedenis tijdens de actieve periode van de Raad kan

kloosterbibliotheek, maar ook een achttal kamers op de zolderverdieping in. De omstandigheden waren er allesbehalve ideaal, aangezien de rechtsopvolger - het *Tribunal de Première Instance* - uiteraard zelf behoorlijk wat ruimte nodig had om zijn taken naar behoren uit te voeren. Bovendien was er van een eigentijdse inventaris geen spoor te vinden.

Kort na de onafhankelijkheid van België werd de verantwoordelijkheid voor het archief van de Raad aan het *dépôt de l'Etat à Gand* toegekend, meer bepaald bij Koninklijk Besluit van 15 oktober 1832. Die tekst had het over *titres historiques et administratifs*, wat de toenmalige Algemeen Rijksarchivaris Louis Prosper Gachard in 1842 en 1848 inspireerde tot een radicaal voorstel. In een rapport aan de minister van Binnenlandse Zaken deelde hij het archief op in twee verschillende lijsten: stukken van aanzienlijk belang en stukken die enkel lokaal enige waarde hadden. Voor de eerste categorie, waarin heel wat van de registers en het archief van het officie-fiscaal waren opgenomen, dacht hij aan transport richting Algemeen Rijksarchief te Brussel, terwijl de tweede groep stukken te Gent mocht blijven. Gelukkig zag men bij het ministerie in dat deze praktijk onherroepelijke schade zou toebrengen aan het bestand en zijn voorstel werd tot tweemaal toe geweigerd, zelfs in gewijzigde versie.

Door de nakende verhuizing van het gerechtshof naar de gebouwen aan het Koophandelsplein te Gent werd een actieplan voor het archief van de oude Raad van Vlaanderen noodzakelijk. Na een lange onderhandelingsfase werd uiteindelijk, bij Ministerieel Besluit van 21 februari 1852, de *Commission de surveillance du classement et du triage des archives de l'ancien Conseil de Flandre* opgericht ⁶⁹. Dit compromisorgaan, bestaande uit twee leden verbonden aan het Ministerie van Justitie, twee verbonden aan de Bestendige Deputatie van de provincie Oost-Vlaanderen en twee leden uit het archiefwezen, stelde eerst en vooral drie *employés spéciaux* aan om het eigenlijke archiefwerk te verrichten. Victor Gaillard, een 27-jarige doctor in de rechten, kreeg de eindverantwoordelijkheid voor de inventarisatie en de overbrenging van het archief naar het nieuwe gerechtshof. Hij kon daarbij rekenen op de assistentie van Eduard Vermandel en August Van Hoorebeke. Reeds op 12 april, amper twee weken na de start van hun werkzaamheden, richtte Gaillard een brief aan de lezers van de *Messenger des Sciences Historiques* waarin hij de aangetroffen toestand en zijn plan van aanpak uit de doeken deed ⁷⁰.

Met het oog op de verhuizing stelde hij zo vlug mogelijk een *classement de service* op, waarbij hij eerst en vooral de reeksen registers en pakken identificeerde en nummerde. Deze nummering bestond uit een lettercode per reeks, gevolgd door een cijfer, en voorzag elk stuk zodoende van een unieke combinatie ⁷¹. Zo kon het grootste deel van de inhoud van de voormalige kloosterbibliotheek relatief vlug worden verwerkt, terwijl aan de losse stukken en het grote volume aan procesdossiers voorlopig niet geraakt werd. De zolderruimtes, waar de pakken zich bevonden, waren bijgevolg de laatste

in beide studies aanvullende informatie worden gevonden.

69 Zie RAG, Archief van het RAG, z.n.: *Commission de surveillance du classement et du triage des archives de l'ancien Conseil de Flandre*, rapporten (1852-1870) en correspondentie (1852-1860).

70 GAILLARD V., *Archives du Conseil de Flandre*, in *Messenger des sciences historiques, des arts et de la bibliographie de Belgique*, 1852, p. 96-105.

71 RAG, Archief van het RAG, z.n.: Oude toegangen, code 008.

lokalen die werden leeggehaald.

Na de verhuisactie, die beëindigd was op 10 augustus 1853, zette de archiefploeg haar activiteiten voort in het nieuwe gerechtsgebouw. Het vroegtijdige overlijden van Victor Gaillard tijdens het najaar van 1856 remde de productiviteit van de groep echter behoorlijk af. Onder leiding van zijn opvolger, Edmond De Busscher, werden heel wat individuele documenten ontleed en kreeg een aantal reeksen registers nieuwe banden, maar de eigenlijke ordening ging nauwelijks vooruit. Toen het Koninklijk Besluit van 30 december 1870 het archief van de Raad van Vlaanderen toewees aan het Rijksarchief te Gent, stond de inventarisatie dan ook niet veel verder dan in 1856.

VERWERVING

Anno 1875 werd het immense bestand overgebracht naar het pas aangekochte Geraard de Duivelsteen, anno 2013 nog steeds de locatie van het Gentse Rijksarchief. Deze dure operatie nam in totaal zes maanden in beslag en werd afgerond op 31 augustus 1875. Het archief onderging daar opeenvolgende, partiële bewerkingen door diverse archivariissen. Door gebrek aan overkoepelende visie en aan grondige voorbereiding raakten enkele reeksen, hoofdzakelijk briefwisseling en stukken van de fiscalen, in dit stadium helaas vermengd. Bovendien bleef, na de creatie van een eerste en een tweede reeks processen en een reeks correspondentie, een niet onaanzienlijk volume aan losse stukken nog steeds onbehandeld.

Pas meer dan een halve eeuw later, in 1938, kreeg archivaris Jan Buntinx de opdracht definitief orde op zaken te stellen. Het resultaat van zijn jarenlange werkijver wordt tot op heden als toegang in de leeszaal van het Rijksarchief te Gent gebruikt. Ca. 90% van het archief van de Raad van Vlaanderen werd tijdens deze operatie beschreven.

Na het einde van de inventarisatieronde van Jan Buntinx, wat resulteerde in de volledige ordening van het hoofdarchiefblok Raad van Vlaanderen, bleef een grote massa losse stukken over die samen het voorliggende tweede archiefblok (rebuut) vormen ⁷². Deze niet-geordende varia, ca. 10% van het totale archiefvolume waarvan veel stukken in slechte staat zijn, werden in de periode 1965-1978 tijdelijk naar het Rijksarchief te Beveren overgebracht. In 1990 keerde het bestand terug naar het Rijksarchief te Gent, waar een bewerking werd doorgevoerd: alle stukken die op het eerste zicht en onbetwistbaar vreemd waren aan de archiefvormer, werden verwijderd en aan andere bestanden toegevoegd.

72 BUNTINX W., AUGUSTYN B., CEÛPPENS L. en VERFAILLIE J., *Archiefvormers in het gerechtelijk arrondissement Gent*, deel 1, Brussel, 2008, p. 94-98.

Inhoud en structuur

INHOUD

De inhoud van het archiefblok Raad van Vlaanderen (rebuut) kan als aanvullend beschouwd worden bij het hoofdarchiefblok van diezelfde instelling. De aanwezige stukken, daterend van de 15de eeuw tot 1795, betreffen eigen instellingsarchief, archief van de fiscalen, niet-gelichte (fragmenten van) procesdossiers en geconsigneerde stukken. Daarbij kunnen ook sporadisch stukken van andere instellingen of familie- en persoonsarchief worden aangetroffen.

Taal en schrift van de documenten

De stukken werden in een eigentijdse hand opgesteld, hoofdzakelijk in het Frans en het Nederlands. Sporadisch komen documenten voor die Latijn bevatten of in het Spaans werden opgesteld.

SELECTIES EN VERNIETIGINGEN

In de zomer van 2006 werd een selectie op basis van materiële toestand uitgevoerd. Alle stukken die onmogelijk nog te restaureren waren tot leesbare vorm, werden verwijderd.

ORDENING

Er werd tot op heden geen orde in het bestand aangebracht.

Beschrijving van de series en archiefbestanddelen

ARCHIEF VAN DE RAAD VAN VLAANDEREN (REBUUT)

1	1 - 159 VERHUISDOZEN. 15DE EEUW - 1795. Varia.	1 doos
2	Varia.	1 doos
3	Varia.	1 doos
4	Varia.	1 doos
5	Varia.	1 doos
6	Varia.	1 doos
7	Varia.	1 doos
8	Varia.	1 doos
9	Varia.	1 doos
10	Varia.	1 doos
11	Varia.	1 doos
12	Varia.	1 doos
13	Varia.	1 doos
14	Varia.	1 doos

15	Varia.	1 doos
16	Varia.	1 doos
17	Varia.	1 doos
18	Varia.	1 doos
19	Varia.	1 doos
20	Varia.	1 doos
21	Varia.	1 doos
22	Varia.	1 doos
23	Varia.	1 doos
24	Varia.	1 doos
25	Varia.	1 doos
26	Varia.	1 doos
27	Varia.	1 doos
28	Varia.	1 doos
29	Varia.	1 doos
30	Varia.	1 doos

31	Varia.	1 doos
32	Varia.	1 doos
33	Varia.	1 doos
34	Varia.	1 doos
35	Varia.	1 doos
36	Varia.	1 doos
37	Varia.	1 doos
38	Varia.	1 doos
39	Varia.	1 doos
40	Varia.	1 doos
41	Varia.	1 doos
42	Varia.	1 doos
43	Varia.	1 doos
44	Varia.	1 doos
45	Varia.	1 doos
46	Varia.	1 doos
47	Varia.	

1 doos

48 Varia.

1 doos

49 Varia.

1 doos

50 Varia.

1 doos

51 Varia.

1 doos

52 Varia.

1 doos

53 Varia.

1 doos

54 Varia.

1 doos

55 Varia.

1 doos

56 Varia.

1 doos

57 Varia.

1 doos

58 Varia.

1 doos

59 Varia.

1 doos

60 Varia.

1 doos

61 Varia.

1 doos

62 Varia.

1 doos

63 Varia.

1 doos

64	Varia.	1 doos
65	Varia.	1 doos
66	Varia.	1 doos
67	Varia.	1 doos
68	Varia.	1 doos
69	Varia.	1 doos
70	Varia.	1 doos
71	Varia.	1 doos
72	Varia.	1 doos
73	Varia.	1 doos
74	Varia.	1 doos
75	Varia.	1 doos
76	Varia.	1 doos
77	Varia.	1 doos
78	Varia.	1 doos
79	Varia.	1 doos

80	Varia.	1 doos
81	Varia.	1 doos
82	Varia.	1 doos
83	Varia.	1 doos
84	Varia.	1 doos
85	Varia.	1 doos
86	Varia.	1 doos
87	Varia.	1 doos
88	Varia.	1 doos
89	Varia.	1 doos
90	Varia.	1 doos
91	Varia.	1 doos
92	Varia.	1 doos
93	Varia.	1 doos
94	Varia.	1 doos
95	Varia.	1 doos
96	Varia.	

		1 doos
97	Varia.	1 doos
98	Varia.	1 doos
99	Varia.	1 doos
100	Varia.	1 doos
101	Varia.	1 doos
102	Varia.	1 doos
103	Varia.	1 doos
104	Varia.	1 doos
105	Varia.	1 doos
106	Varia.	1 doos
107	Varia.	1 doos
108	Varia.	1 doos
109	Varia.	1 doos
110	Varia.	1 doos
111	Varia.	1 doos
112	Varia.	1 doos

113	Varia.	1 doos
114	Varia.	1 doos
115	Varia.	1 doos
116	Varia.	1 doos
117	Varia.	1 doos
118	Varia.	1 doos
119	Varia.	1 doos
120	Varia.	1 doos
121	Varia.	1 doos
122	Varia.	1 doos
123	Varia.	1 doos
124	Varia.	1 doos
125	Varia.	1 doos
126	Varia.	1 doos
127	Varia.	1 doos
128	Varia.	1 doos

129	Varia.	1 doos
130	Varia.	1 doos
131	Varia.	1 doos
132	Varia.	1 doos
133	Varia.	1 doos
134	Varia.	1 doos
135	Varia.	1 doos
136	Varia.	1 doos
137	Varia.	1 doos
138	Varia.	1 doos
139	Varia.	1 doos
140	Varia.	1 doos
141	Varia.	1 doos
142	Varia.	1 doos
143	Varia.	1 doos
144	Varia.	1 doos
145	Varia.	

		1 doos
146	Varia.	1 doos
147	Varia.	1 doos
148	Varia.	1 doos
149	Varia.	1 doos
150	Varia.	1 doos
151	Varia.	1 doos
152	Varia.	1 doos
153	Varia.	1 doos
154	Varia.	1 doos
155	Varia.	1 doos
156	Varia.	1 doos
157	Varia.	1 doos
158	Varia.	1 doos
159	Varia.	1 doos
160	160 - 237 ARCHIEFDOZEN. 15DE EEUW - 1795. Varia.	1 doos

161	Varia.	1 doos
162	Varia.	1 doos
163	Varia.	1 doos
164	Varia.	1 doos
165	Varia.	1 doos
166	Varia.	1 doos
167	Varia.	1 doos
168	Varia.	1 doos
169	Varia.	1 doos
170	Varia.	1 doos
171	Varia.	1 doos
172	Varia.	1 doos
173	Varia.	1 doos
174	Varia.	1 doos
175	Varia.	1 doos
176	Varia.	1 doos

177	Varia.	1 doos
178	Varia.	1 doos
179	Varia.	1 doos
180	Varia.	1 doos
181	Varia.	1 doos
182	Varia.	1 doos
183	Varia.	1 doos
184	Varia.	1 doos
185	Varia.	1 doos
186	Varia.	1 doos
187	Varia.	1 doos
188	Varia.	1 doos
189	Varia.	1 doos
190	Varia.	1 doos
191	Varia.	1 doos
192	Varia.	1 doos
193	Varia.	

		1 doos
194	Varia.	1 doos
195	Varia.	1 doos
196	Varia.	1 doos
197	Varia.	1 doos
198	Varia.	1 doos
199	Varia.	1 doos
200	Varia.	1 doos
201	Varia.	1 doos
202	Varia.	1 doos
203	Varia.	1 doos
204	Varia.	1 doos
205	Varia.	1 doos
206	Varia.	1 doos
207	Varia.	1 doos
208	Varia.	1 doos
209	Varia.	1 doos

210	Varia.	1 doos
211	Varia.	1 doos
212	Varia.	1 doos
213	Varia.	1 doos
214	Varia.	1 doos
215	Varia.	1 doos
216	Varia.	1 doos
217	Varia.	1 doos
218	Varia.	1 doos
219	Varia.	1 doos
220	Varia.	1 doos
221	Varia.	1 doos
222	Varia.	1 doos
223	Varia.	1 doos
224	Varia.	1 doos
225	Varia.	1 doos

226	Varia.	1 doos
227	Varia.	1 doos
228	Varia.	1 doos
229	Varia.	1 doos
230	Varia.	1 doos
231	Varia.	1 doos
232	Varia.	1 doos
233	Varia.	1 doos
234	Varia.	1 doos
235	Varia.	1 doos
236	Varia.	1 doos
237	Varia.	1 doos
<i>238 - 261 ARCHIEFDOZEN RESTANT NA ARCHIEFBEWERKING 'INDAGINGE'. 15DE EEUW - 1795.</i>		
238	Varia doos 1.	1 doos
239	Varia doos 2.	1 doos
240	Varia doos 3.	1 doos

241	Varia doos 4.	1 doos
242	Varia doos 5.	1 doos
243	Varia doos 6.	1 doos
244	Varia doos 7.	1 doos
245	Varia doos 8.	1 doos
246	Varia doos 9.	1 doos
247	Varia doos 10.	1 doos
248	Varia doos 11.	1 doos
249	Varia doos 12.	1 doos
250	Varia doos 13.	1 doos
251	Varia doos 14.	1 doos
252	Varia doos 15.	1 doos
253	Varia doos 16.	1 doos
254	Varia doos 17.	1 doos
255	Varia doos 18.	1 doos
256	Varia doos 19.	1 doos
257	Varia doos 20.	

		1 doos
258	Varia doos 21.	1 doos
259	Varia doos 22.	1 doos
260	Varia doos 23.	1 doos
261	Varia doos 24.	1 doos